

RADOSŁAW OLSZEWSKI

KUMULACJA

PROCESOWYCH RÓL UCZESTNIKÓW
POLSKIEGO POSTĘPOWANIA KARNEGO

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

KUMULACJA

**PROCESOWYCH RÓL UCZESTNIKÓW
POLSKIEGO POSTĘPOWANIA KARNEGO**

WYDAWNICTWA

UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

RADOSŁAW OLSZEWSKI

KUMULACJA

**PROCESOWYCH RÓL UCZESTNIKÓW
POLSKIEGO POSTĘPOWANIA KARNEGO**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2013

Radosław Olszewski – Zakład Postępowania Karnego
Katedra Postępowania Karnego i Kryminalistyki
Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Łódzki
90-232 Łódź, ul. Kopcińskiego 8/12

RECENZENT

Danuta Tarnowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Ewa Siwińska

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁA

Barbara Grzejszczak

Stan prawny na 31 marca 2013 r.

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2013

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06275.13.0.H

ISBN (wersja drukowana) 978-83-7525-928-5
ISBN (ebook) 978-83-7969-207-1

Mojej Rodzinie

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	11
Rozdział 1. Pojęcie kumulacji procesowych ról uczestników postępowania karnego	15
Rozdział 2. Kumulacja procesowych ról pokrzywdzonego i oskarżonego w postępowaniu karnym	29
2.1. Pokrzywdzony	29
2.1.1. Pojęcie i pozycja pokrzywdzonego w toku postępowania karnego	29
2.1.2. Pokrzywdzony jako strona procesowa w postępowaniu sądowym	47
2.1.3. Pokrzywdzony a dostęp do akt sprawy	66
2.1.4. Pokrzywdzony a wniosek o ściganie	72
2.2. Oskarżony	76
2.2.1. Pojęcie i pozycja oskarżonego w toku postępowania karnego	76
2.2.2. Oskarżony jako źródło dowodowe	86
2.3. Mediacja	108
2.4. Oskarżenie wzajemne	111
Rozdział 3. Kumulacja pozycji świadka z rolami innych uczestników postępowania karnego	121
3.1. Pokrzywdzony jako świadek	123
3.2. Osoba zawiadamiająca o przestępstwie jako świadek w postępowaniu sprawdzającym	128
3.3. Pomocnik procesowy	133
3.4. Przedstawiciel społeczny	140
3.5. Podmiot odpowiedzialny za zwrot Skarbowi Państwa korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa oskarżonego	146

3.6. Przedstawiciel podmiotu zbiorowego	150
3.7. Kumulacja ról przedstawicieli procesowych	157
Rozdział 4. Kumulacja procesowych ról uczestników postępowania karnego w świetle wybranych zagadnień postępowania dowodowego i środków przymusu	169
4.1. Zatrzymanie rzeczy i przeszukanie	169
4.2. Podstęp procesowy	182
4.3. Poręczenie majątkowe	192
4.4. Kary porządkowe	197
Rozdział 5. Procesowe role prokuratora w postępowaniu karnym	205
Rozdział 6. Kumulacja procesowych ról uczestników postępowania karnego w aspekcie wyłączenia sędziego i zakazów dowodowych	229
6.1. Wyłączenie sędziego	229
6.2. Zakazy dowodowe	240
Rozdział 7. Kumulacja procesowych ról uczestników postępowania karnego skarbowego	249
Zakończenie	271
Bibliografia	275
Od Redakcji	297

Wykaz skrótów

arg.	– argument
art.	– artykuł
GSP	– „Gdańskie Studia Prawnicze”
d.k.p.k.	– dawny <i>Kodeks postępowania karnego</i> – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz. U. nr 13, poz. 96 ze zm.)
Dz. U.	– „Dziennik Ustaw”
k.c.	– <i>Kodeks cywilny</i> – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.)
k.k.	– <i>Kodeks karny</i> – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.)
k.k.s.	– <i>Kodeks karny skarbowy</i> – ustawa z dnia 10 września 1999 r. (Dz. U. nr 83, poz. 930 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.c.	– <i>Kodeks postępowania cywilnego</i> – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. (Dz. U. nr 43, poz. 296 ze zm.)
k.p.k.	– <i>Kodeks postępowania karnego</i> – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. nr 89, poz. 555 ze zm.)
k.p.w.	– <i>Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia</i> – ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. (Dz. U. nr 133, poz. 848 ze zm.)
k.w.	– <i>Kodeks wykroczeń</i> – ustawa z dnia 20 maja 1971 r. (t. jedn.: Dz. U. 2010, nr 46, poz. 275 ze zm.)
KZS	– „Krakowskie Zeszyty Sądowe”
LEX	– system informacji prawnej wydawnictwa Wolters Kluwer
NP	– „Nowe Prawo”
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OSA	– „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych”

- OSAiSN** – „Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego”
OSNC – „Orzecznictwo Izby Cywilnej Sądu Najwyższego”
OSNKW – „Orzecznictwo Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego”
OSNPG – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Wydawnictwo Prokuratury Generalnej”
OSNwSK – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych”
OSP – „Orzecznictwo Sądów Polskich”
OSPika – „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych”
Pal. – „Palestra”
PiP – „Państwo i Prawo”
poz. – pozycja
projekt – projekt ustawy o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania karnego*, ustawy – *Kodeks karny i niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych*, druk nr 870
Prok. i Pr. – „Prokuratura i Prawo”
PS – „Przegląd Sądowy”
SA – Sąd Apelacyjny
SN – Sąd Najwyższy
st.k.p.k. – stary *Kodeks postępowania karnego* – Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 19 marca 1928 r. (Dz. U. nr 33, poz. 313 ze zm.)
t. jedn. – tekst jednolity
TK – Trybunał Konstytucyjny
u. – ustawa
ust. – ustęp
WPP – „Wojskowy Przegląd Prawniczy”
WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny
z. – zeszyt
zd. – zdanie

Wprowadzenie

Kumulacja procesowych ról uczestników polskiego postępowania karnego to zespół zagadnień dotyczących statyki postępowania karnego, a więc związanych z pozycją i zależnościami występującymi pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w procesie karnym. Przyglądając się uprawnieniom i obowiązkom tych podmiotów, można zauważyć, że występują one w układach procesowych, które odnoszą się do różnych sfer procesowych, co ma znaczenie dla realizacji ich celów i zadań.

Role są powiązane z funkcjami procesowymi. Jednak nie zawsze działania uczestników mieszczą się w ramach trójczłonowego stosunku procesowego, obejmującego funkcję ścigania (oskarżania), obrony i orzekania. To czynnik powodujący trudności interpretacyjne w analizowanym aspekcie.

Układy procesowe, obejmujące występowanie w kilku rolach procesowych przez ten sam podmiot, niekiedy są oczywiste. Tak jest np. w sytuacji kumulowania roli pokrzywdzonego z pozycją świadka. Ale nierzadko taka zależność staje się widoczna dopiero na drodze innej wykładni niż językowa. Zawsze jednak istotne jest to, w jaki sposób jedna rola uczestnika wpływa na inne, które realizuje on w postępowaniu.

Analizie poddano kwestie, czy i w jaki sposób możliwe jest łączenie ról kilku stron przez jeden podmiot, ale także łączenie pozycji strony z innymi jeszcze rolami procesowymi. Z tą problematyką wiąże się też odpowiedź na pytanie o katalog osób, które mogą zostać powołane w charakterze osobowego źródła dowodowego. Czy pełnione przez danego uczestnika role mogą stać

się źródłem dla powołania takiej osoby w charakterze świadka, a na ile ta sfera pozostaje niezależna od innych praw i obowiązków podmiotu. Można w postępowaniu karnym dostrzec także bardziej złożone sytuacje, które ujawniają się po zbadaniu określonej instytucji w tym właśnie aspekcie. Tak jest z niektórymi regulacjami prawa dowodowego czy środków przymusu.

Ideą tej pracy jest zaprezentowanie złożoności i różnorodności sytuacji procesowych, w których możliwa jest kumulacja ról uczestników postępowania karnego. Taka kumulacja może obejmować znaczną liczbę układów procesowych i instytucji o różnym natężeniu unormowania i praktycznego ich wykorzystania. Choć możliwość kumulowania ról procesowych jest pochodną regulacji dotyczących jednostkowych podmiotów, to należyte przedstawienie tej tematyki nie powinno polegać na definiowaniu wyodrębnionych pojęć i szczegółowym określaniu pozycji konkretnych podmiotów, ale wskazaniu wielości układów, w których mogą one występować i przede wszystkim ich wzajemnych interakcji. Tak więc normatywny rys instytucji mających znaczenie dla analizowanych zagadnień przedstawiono w niezbędnym zakresie. To bowiem, co jawiło się jako ważne z punktu widzenia podjętych kwestii, to problematyka podmiotowych zależności związanych z sytuacją poszczególnych uczestników postępowania karnego.

Podstawą prowadzonych rozważań jest stan prawny obowiązujący na podstawie Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. W miarę potrzeby sięgano także po pozakodeksowe akty normatywne. W toku rozważań korzystano również z dorobku doktryny i judykatów, odnoszących się do wcześniej obowiązujących kodeksów. Przedmiotem analizy jest wyłącznie polskie postępowanie karne, choć kumulacje mają miejsce, szczególnie w odniesieniu do pokrzywdzonego, również w innych porządkach prawnych. Tu jednak skoncentrowano się na rozwiązaniach mających znaczenie dla praktyki i orzecznictwa, obejmujących znaczną liczbę układów procesowych, występujących w polskim systemie prawa karnego procesowego.

W opracowaniu uwzględniono również problematykę kumulacji procesowych ról przez uczestników postępowania karnego skarbowego. W związku z tym, że stosuje się tam odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego, konieczne jest omówienie kwestii łączenia ról także na tej płaszczyźnie.

Ujęcie, jakie zaproponowano w opracowaniu, ma charakter pozytywny, a więc skupiono się na wskazaniu przypadków, w których możliwa jest kumulacja procesowych ról uczestników postępowania karnego. Z uwagi na to nie poddawano głębszej analizie sytuacji, w których do takiego łączenia nie dochodzi, choć oczywiście je wskazano.

W poszczególnych wątkach omówiono też propozycje zmian Kodeksu postępowania karnego ujęte w projekcie przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego, działającą przy Ministrze Sprawiedliwości. Wskazano wybrane rozwiązania, szczególnie istotne dla tematu niniejszego opracowania. Oparto się w tym zakresie na druku Sejmu nr 870, mając wszak świadomość, że te regulacje mogą jeszcze ulec modyfikacjom w toku prac legislacyjnych.

Rozdział 1

Pojęcie kumulacji procesowych ról uczestników postępowania karnego

Postępowanie karne to prawnie uregulowana działalność, mająca na celu realizację prawa karnego materialnego¹. Ta realizacja obejmuje niezliczoną liczbę uwarunkowań, zachodzących pomiędzy poszczególnymi czynnościami procesowymi i podmiotami tych czynności. Niejednokrotnie uczestnicy postępowania działają w procesie na różnych płaszczyznach. Mogą to być sytuacje, na które mogą oni wpływać w ramach posiadanych uprawnień, kiedy indziej określona rola procesowa może zostać im narzucona. Jeżeli te sfery, niezależnie od ich charakteru, łączą się w odniesieniu do jednego podmiotu, może mieć miejsce kumulacja procesowych ról uczestników postępowania karnego.

Statyka to ogół pojęć i zasad dotyczących budowy i właściwości mechanizmu procesowego, czyli nauka o strukturze procesu karnego. Kinetyką (zwaną też dynamiką) procesu jest natomiast ogół pojęć i zasad dotyczących samego ruchu tego mechanizmu. Kinetyką jest więc nauka o ruchu procesowym². Niniejsza praca dotyczy sfery statyki postępowania karnego.

¹ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 50.

² M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 31.

Kumulacja to nagromadzenie się czegoś, skupienie, połączenie, skupianie się³. Kumulacja procesowych ról uczestników postępowania karnego to zespół złożonych zagadnień, odnoszących się do całego postępowania karnego. Należy je przy tym postrzegać możliwie szeroko, dostrzegając role procesowe realizowane zarówno przez organy procesowe, strony, ich przedstawicieli procesowych, jak i inne podmioty, np. osobowe źródła dowodowe.

Zilustrowanie problematyki kumulowania procesowych ról przez uczestników postępowania daje szansę na pokazanie złożoności układów procesowych, które mogą dotyczyć tych podmiotów. Tak więc należy zwrócić tu uwagę z jednej strony na sferę zakresu uprawnień uczestników i ich gwarancji procesowych, z drugiej zaś na ich obowiązki, których źródłem mogą być zarówno przepisy prawne, jak i decyzje organów procesowych.

W literaturze można spotkać pogląd, który zakłada możliwość podziału zagadnień kumulacji na dwie grupy. Pierwsza wyraźnie ją wyklucza. Są to przepisy o wyłączeniu sędziego, ale i wyłączeniu innych uczestników postępowania karnego, do których stosuje się odpowiednio przepisy o wyłączeniu sędziego. Te role nie tylko nie mogą łączyć się ze sobą, ale nie można ich kumulować także z rolą osobowego źródła dowodowego. Do tej grupy zalicza się też problematykę łączenia ról procesowych w związku z zakazami dowodowymi, np. zakaz przesłuchiwania w charakterze świadka obrońcy co do faktów, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę, obejmujący również adwokata reprezentującego interesy osoby zatrzymanej w trybie procesowym. Do drugiej grupy zalicza się instytucje zezwalające na kumulowanie określonych ról procesowych bądź jej nie wyłączające. Wskazywano tu na role realizowane przez pokrzywdzonego jako strony lub stron procesowych, a także jako świadka w postępowaniu karnym⁴.

³ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. I, Warszawa 1978, s. 1085; zob. też *Wielki słownik języka polskiego*, red. E. Polański, E. Dereń, Kraków 2012, s. 388: nagromadzenie się, połączenie lub skupienie w jednym miejscu większej ilości czegoś.

⁴ Z. Martyniak, *Kumulacja ról procesowych w postępowaniu karnym*, NP 1985, nr 1, s. 47–49.